

Informacija o aktivnostima na uspostavljanju organizovanog dan-unaprijed tržišta električne energije u Crnoj Gori

U cilju implementacije obaveza, u oblasti energetike, u okviru Berlinskog procesa, koje su u potpunosti usklađene i sa obavezama transponovanja zakonodavstva Evropske unije u nacionalno zakonodavstvo, konkretno u dijelu potreba transponovanja EK Regulative 1222/2015, te njene implementacije, prevashodno u vidu imenovanja operatora organizovanog tržišta električne energije, Vlada Crne Gore je zadužila Crnogorskog operatora tržišta električne energije (COTEE), Crnogorski elektroprenosni sistem a.d. (CGES) i Elektroprivredu Crne Gore a.d. Nikšić (EPCG), da zaključe ugovor o osnivanju društva sa ograničenom odgovornošću sa zadatkom uspostavljanja berze električne energije u Crnoj Gori. U skladu sa zaključkom, imenovani osnivači u avgustu 2017. godine osnovali su kompaniju – Berza električne energije d.o.o. (BELEN).

Usled potrebe da se izvrši dokapitalizacija od strane osnivača, kao jedan od uslova za nastavak daljih aktivnosti, BELEN se obratio Ministarstvu kapitalnih investicija kako bi Vladu, upoznao sa razlozima za to, a sve u cilju donošenja zaključaka kako bi se uspostavila funkcionalnost berze.

U cilju sagledavanja kompletne slike važno je istaći dosadašnje aktivnosti koje su urađene na ovom polju. Naime, nakon osnivanja i početnih aktivnosti na uspostavljanju funkcionalnosti BELEN-a, a uzevši u obzir specifičnost djelatnosti, procijenjeno je da bi pronalaženje strateškog partnera, koji bi svojim znanjem i resursima omogućio s jedne strane kvalitetno uspostavljanje tehnološke osnove za poslovanje, a sa druge efikasan i konkurentan rad, uz učešće u finansiranju poslovanja kroz manjinski udio u vlasništvu, bio kvalitetan razvojni put ove kompanije. Upravo zato su prve aktivnosti BELEN bile posvećene realizaciji strateškog partnerstva sa nekom od renomiranih berzi električne energije. S tim u vezi, kroz program tehničke pomoći koju je Crnoj Gori obezbijedio Sekretarijat Energetske Zajednice, a finansirala Evropska Komisija, u saradnji sa konsultantskim timom urađen je set dokumenata koji je pomogao u identifikaciji i evaluaciji modela strateškog partnerstva, kao i podloge za izradu dokumenata koja su podržala proceduru u dvije faze. U prvoj fazi poziv za izražavanje interesovanja je poslat na adrese CROPEX, SEEPEX, Nord Pool, GME i EPEX-SPOT, dok su interesovanje za strateško partnerstvo iskazali SEEPEX i Nord Pool. Uvažavajući činjenicu da je SEEPEX dostavio nekompletnu dokumentaciju u odnosu na traženo, bez finansijske ponude, kao i istaknutu nespremnost za ulazak u vlasničku strukturu BELEN-a što je bilo navedeno kao obavezan uslov kompletnog procesa, zaključeno je da je jedina ponuda koja se može adekvatno uzeti u razmatranje ponuda Nordpool-a.

Sa Nordpool-om su počeli pregovori o strateškom partnerstvu i zaključenju ugovora. Zahtjevni pregovori su usporeni usljed pandemije Covid-19, a neplaniranim razvojem situacije tj. kupovinom većinskog udjela Nordpool-a od strane EURENEXT berze, čiji strateški ciljevi nijesu uključili učešće u vlasničkoj strukturi BELEN-a, Nord Pool je odustao od strateškog partnerstva i pregovori su završeni neuspješno.

Od osnivanja, paralelno sa aktivnostima na pronalaženju strateškog partnera, BELEN je preduzimao aktivnosti na uspostavljanju berzanskog tržišta električne energije u Crnoj Gori, kako u dijelu pripreme pravno-regulatornog okvira, tako i u dijelu sticanja neophodnih znanja i iskustava za sprovođenje navedenog procesa i obavljanje potpuno nove djelatnosti.

Takođe, BELEN je aktivno učestvovao u više inicijativa i radnih grupa Energetske zajednice koje imaju za cilj dalje usavršavanje i promociju crnogorskog tržišta, kao i pozicioniranje BELEN i Crne Gore kao nezaobilaznog učesnika u procesu regionalnih dešavanja poput WB6 DA MI (Western Balkan 6 – Day Ahead Market Integration) - projekta koji se tiče direktno procesa regionalnog povezivanja tržišta zemalja WB6, WB6 WG AIMS (WG Albania Italy Montenegro Serbia – Market coupling project) - radne grupe sastavljena od operatora prenosnih sistema i berzi regiona, sa opštim ciljem integracija u multiregionalno spajanje tržišta dan unaprijed, postepenim podregionalnim pristupom i jasnim zadatkom analize izvodljivosti, te kasnijom realizacijom projekta uparivanja tržišta četiri spomenute zemlje i CEI KEP (Central European Initiative – Know-How Exchange Programme – Support for Strengthening Energy Regulatory Authorities in the Western Balkans) - programa koji je pokrenut i finansiran uz podršku Centralne Evropske Inicijative, sa ciljem dodatne pomoći i razmjene iskustava za Regulatorne agencije i učesnike WG AIMS.

U skladu sa poslednjim izmjenama Zakona o energetici od 06.08.2020. godine, BELEN je radio na pripremi i usvajanju seta pravila kojim se utvrđuju procedure za organizovanje, funkcionisanje i učlanjenje na berzanskom tržištu električne energije, kao i pravila dugoročne trgovine kako bi se, do uspostavljanja tržišta dan unaprijed, trgovine obavljale na dugoročnom tržištu. Navedeno je omogućilo registraciju svih glavnih energetskih subjekata u Crnoj Gori: Elektroprivrede Crne Gore AD, Crnogorskog elektrodistributivnog sistema DOO, Crnogorskog elektroprenosnog sistema AD i Crnogorskog operatora tržišta električne energije DOO i prve nabavke električne energije za pokrivanje gubitaka posredstvom BELEN-a u skladu sa Zakonom o energetici. Na ovaj način stvoreni su uslovi za ostvarenje određenog prihoda i nastavak funkcionisanja.

U Izveštaju Evropske komisije o Crnoj Gori za 2020. godinu, kao preporuka za poglavlje 15, ističe se uspostavljanje funkcionalnog tržišta dan-unaprijed i uparivanje sa susjednim tržištima, gdje se prvenstveno misli na Italiju, te preko nje uparivanje sa pan-evropskim tržištem, kao i da se uspostavljanje tržišta očekivalo već u drugoj polovini tekuće godine, zajedno sa odgovarajućim izmjenama zakona o PDV-u koji bi to omogućio. Ovi zadaci su izmjenama Zakona o energetici postali i obaveza, zbog čega je glavni zadatak BELEN-a implementacija tržišta dan-unaprijed koje će biti harmonizovano sa evropskim tržištem.

Pored toga, uspostavljanje konkurentnog i transparentnog tržišta dan-unaprijed od velikog je značaja ne samo za Crnu Goru, nego i za kompletan region. Navedeno će omogućiti Crnoj Gori da postigne još bolju valorizaciju sopstvenih prekograničnih kapaciteta što će rezultirati prihodom Crnogorskog operatora elektroprenosnog sistema, kao i Crnogorskog operatora tržišta električne energije. Osim toga, cijena koja bi se formirala na transparentan način na crnogorskom tržištu bi poslužila kao cjenovni signal za sve investitore koji se interesuju za bilo kakvu ekonomsko-energetsku investiciju u Crnoj Gori.

Obaveze po pitanju pokretanja tržišta dan-unaprijed u Crnoj Gori, koje je neophodno za uparivanje tržišta sa internim tržištem Evrope podrazumijevaju značajna finansijska sredstva za implementaciju neophodnih platformi. Samo na taj način moći će da se realizuju svi ciljevi zbog kojih je i osnovan BELEN, s tim da trebaju biti obezbjeđena dodatna finansijska sredstva. Značajan priliv finansija očekuje se tek uparivanjem tržišta koje se planira druge do treće godine po implementaciji dan-unaprijed tržišta, u zavisnosti od implementacije i pravno-regulatornog osnova za uparivanje tržišta. Ovim bi se postavili temelji da se već pete godine

od implementacije tržišta dan-unaprijed povrati kompletna investicija u BELEN, i ostvari dobit.

S tim u vezi, a vezano za član 241c Zakona o energetici, obaveza za BELEN i operatora prenosnog sistema da, u okviru svojih djelatnosti, obezbijede uslove za povezivanje crnogorskog berzanskog tržišta sa najmanje još jednim berzanskim tržištem u roku od 18 mjeseci od dana stupanja Zakona o energetici na snagu, tj. do 14.02.2022. godine.

U cilju stvaranja preduslova za okončanje započetih aktivnosti na uspostavljanju funkcionalnog tržišta dan-unaprijed u Crnoj Gori i njegovog povezivanja sa susjednim tržištima, uzevši u obzir izuzetno nizak početni kapital sa kojim se ušlo u ovaj projekat, potrebno je obezbijediti sredstva za pokrivanje investicionih troškova, kao i operativnih troškova u prvoj godini implementacije i prvoj godini operativnog rada dok se ne postigne samoodrživost.

Sa svim prethodnim u vezi, plan BELEN-a je sprovođenje nove kompetitivne procedure za odabir servis provajdera koji bi omogućio implementaciju softvera i procedura neophodnih za uspostavljanje tržišta dan-unaprijed.

Prema informacijama BELEN-a ukupan očekivani period realizacije iznosi 11 do 12 mjeseci i to:

- Sprovođenje nove kompetitivne procedure za odabir servis provajdera: 2 – 3 mjeseca
- Period realizacije implementacije tržišta dan-unaprijed iznosi 9 mjeseci i to 6 mjeseci za tehnički dio implementacije i 3 mjeseca za period testiranja implementiranog sistema i pratećih funkcija.

Na osnovu prethodnih iskustava i dobijenih ponuda prema procjeni BELEN-a radi se o iznosu od 350,000.00 EUR za implementaciju tržišta dan-unaprijed, od čega:

- 250,000.00 EUR neophodnih za sistem za pokretanje tržišta na bazi algoritma Euphemia i
- 100,000.00 EUR za adekvatan sistem za kliring i finansijsko poravnanje transakcija,

Sredstva neophodna u namjenu operativnih troškova u prvoj godini implementacije se procjenjuju u iznosu od:

- 150,000.00 EUR za godišnje održavanje Euphemia algoritma i dan-unaprijed sistema
- 170,000.00 EUR za redovne operativne troškove, od čega se procjenjuje da je 70,000.00 EUR dio troškova zarada za angažovanje zaposlenih na implementaciji algoritma i pripremi tehničkog sistema za funkcionisanje.

Trenutna neophodna sredstva za nastavak aktivnosti za implementaciju tržišta dan-unaprijed predstavljaju iznos od 420,000.00 EUR od čega

- 250,000.00 EUR za sistem za pokretanje tržišta na bazi algoritma Euphemia;
- 100,000.00 EUR za adekvatan sistem za kliring i finansijsko poravnanje transakcija i
- 70,000.00 EUR dio troškova zarada za angažovanje zaposlenih na implementaciji algoritma i pripremi tehničkog sistema za funkcionisanje i redovne operativne troškove.

Nastavak aktivnosti na uspostavljanju tržišta dan-unaprijed su inicirane i od strane Sekretarijata EZ, što nas u našem procesu evropskih integracija dodatno obavezuje da nastavimo u ovom pravcu.

U cilju nesmetane realizacije kompletnog projekta, BELEN je istakao da je neophodno obezbjediti prilagođavanje pravno-regulatornog okvira kako bi se moglo uspostaviti tržište dan-unaprijed. Ovo podrazumijeva da se u narednom periodu pristupi izmjeni Tržišnih pravila, Zakona o PDV-u, kao i usklađivanje pravno-regulatornog okvira sa evropskim u cilju obezbjeđenja preduslova za neminovno uparivanje tržišta po uspostavljanju tržišta dan-unaprijed.

Upoznavanje Vlade sa svim navedenim je zbog činjenice da je ista vlasnik udjela u društvima koji čine osnivače BELEN-a i ista čine društva sa većinskim državnim kapitalom. Poseban akcenat je da je Vlada Crne Gore 100% osnivač COTEE, čime je shodno Zakonu o privrednim društvima ograničeno raspolaganje ovog društva bez saglasnosti osnivača, odnosno Vlade. Takođe je važno istaći i da je COTEE potpuno regulisana djelatnost i da se finansira shodno Metodologiji koju je donijela Regulatorna agencija za energetiku i regulisane komunalne djelatnosti (Agencija). U vezi sa postojećom Metodologijom, Agencija, kao trošak poslovanja COTEE ne odobrava sredstva za rad Berze. Ta sredstva jedino su mogla biti opredjeljena od strane osnivača COTEE-a, odnosno Vlade. U prethodnom periodu sredstva kojima je izvršena dokapitalizaciju BELEN-a, Agencija nije odobravala kao trošak poslovanja, već su ista na osnovu zaključaka Vlade, kao osnivača, bila iz Osnovnog kapitala COTEE. Značajno je ukazati da se ulogi osnivača BELEN-a različito reflektuju na svakog od njih pojedinačno. Ovo je posebno značajno što dosadašnji ulog COTEE-a u BELEN-u predstavlja skoro 40% njegove vrijednosti Osnovnog kapitala, dok su kod preostala dva osnivača predmetni ulogi u odnosu na njihov kapital minorni.

Zbog činjenice da je odustajanje strateškog partnera Nord Pool uslovalo kašnjenje u samoodrživom finansiranju BELEN-a, i usmjerilo ga da svoje dalje aktivnosti razvija u drugom pravcu u konačnom može dovesti do obezvredjenja dosadašnjih ulaganja. Imajući u vidu navedeno, kao i relativno veliku refleksiju koju bi u tom slučaju BELEN imao na COTEE, a u cilju da se ne ugrozi poslovanje COTEE-a, u postupku dokapitalizacije BELEN-a, radi obezbjeđenja neophodnih sredstva kako bi se nastavile aktivnosti na implementaciji tržišta dan-unaprijed, potrebno je da predstavnici državnog kapitala CGES-a i EPCG-a iniciraju dalje aktivnosti.